

Формування лінгвокультурної компетенції іноземців при вивченні української мови на матеріалі газетного тексту

С. В. Лазаренко

ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса, Україна
*Corresponding author. E-mail: lazarenkosvet@mail.ru

Paper received 27.01.2016; Accepted for publication 10.02.2016.

Анотація. У статті визначена роль газетного тексту у формуванні лінгвокультурної компетенції іноземців при вивченні української мови. Відзначено, що газетний текст є джерелом соціокультурної інформації, відображає загальнонаціональну культуру з її морально-етичними, естетичними цінностями та багатовіковими традиціями. Проаналізовані національно марковані прецедентні феномени як один з найбільш ефективних засобів формування лінгвокультурологічної компетенції іноземних студентів. Виокремлений широкий та вузький підходи до розуміння поняття «прецедентність». Встановлено, що вузьке тлумачення передбачає когнітивний підхід до прецедентності – прецедентні феномени є одиницями ментального поля, когнітивної бази носія національної мови (Д. Гудков, В. Красних); широке тлумачення поєднує вербальний і невербальний бік прецедентності, уналежуючи сюди, крім ментальних одиниць, і мовні – інтертекстуальні текстові елементи (Ю. Прохоров, О. Супрун). З урахуванням широкого підходу до поняття «прецедентність» запропонована власна дефініція поняття “прецедентні феномени”, останні визначені як інтертекстуальні елементи, що мають надособистісний / масовий характер (тобто відомі широкому загалу представників одного національно-лінгво-культурного співавторства), неодноразово відтворюються в мовленні й викликають різноманітні асоціації з текстами, що є їхніми джерелами (прототекстами). Подана класифікація прецедентних феноменів, що функціонують у текстах сучасних українських газет. Виокремлені та проілюстровані такі види прецедентності, як: ідіоматична прецедентність, цитатна прецедентність (афористичний тип і масовий тип), номінативна прецедентність. Визначені особливості роботи з національно маркованими прецедентними феноменами при викладанні української мови як іноземної. Окреслені перспективи подальших наукових розвідок означеної проблеми, а саме: вдосконалення методики роботи над прецедентними феноменами під час викладання української мови як іноземної, укладання мінімумів прецедентних феноменів, що мають опанувати іноземні студенти, укладання спеціального словника національно маркованих прецедентних феноменів, що повинні засвоїти іноземці, розробка лінгвокраїнознавчих курсів та укладання навчальних і навчально-методичних посібників для іноземців, що вивчають українську мову.

Ключові слова: газетний текст, прецедентність, прецедентні феномени, лінгвокультурознавча компетенція.

Вступ. Актуальність дослідження. Лінгвістичне й методичне вивчення мови газети має велике значення в галузі викладання української мови як іноземної. Це зумовлено, перш за все, широкою повсякденною доступністю газети з інформаційною оперативністю, з фіксацією її матеріалу в зручній для використання формі. За допомогою газети іноземні громадяни знайомляться з основними подіями політичної, культурної, міжнародної та інших сфер життя країни. У зв'язку з цим актуальність вивчення мови газети зумовлена ще й психологічним фактором: інтерес іноземців до змісту газетних текстів є додатковим мотиваційним фактором для вивчення української мови.

Лінгвістичний та методичний інтерес до вивчення газети зумовлений ще й специфікою її мови. Адже в сучасній газеті активно здійснюється взаємовплив мовленнєвих стилів і зближення книжного та розмовного мовлення. Норми газетної мови ширші загальнолітературних норм і більш толерантні до нелітературної лексики. Звертаючись до пластів національної мови, що не є літературними, газета перероблює, опановує їх і нарешті олітературює. “Мова газети інтенсивно опановує експресивні засоби та сприяє проникненню культури книжно-писемного мовлення в сферу міжособистісного спілкування, де формується так зване суспільно-повсякденне мовлення, що є важливою формою повсякденного мовленнєвого спілкування людей, без опанування якої іноземці не будуть вільно почувати себе в мовленнєвому середовищі” [6].

Беззаперечною є роль газети й у формуванні лінгвокультурознавчої компетенції іноземних громадян. Адже, як слушно зауважує Т. Кононова,

спираючись на лінгводидактичний досвід останніх років, газетний текст є найціннішим матеріалом для демонстрації та засвоєння фактів іншомовної культури, національної ментальності, соціокультурної специфіки, він дозволяє виховати у студентів терпіння та повагу до чужої культури, незвичної системи цінностей, навчити студентів усвідомлювати значущість, самобутність власної культури, активізувати арсенал мовних засобів, що відображають соціокультурну специфіку країни, мова якої вивчається [3, с. 11]. У газетних текстах активно функціонують національно марковані одиниці, зокрема національно марковані прецедентні феномени, без опанування яких іноземці не можуть адекватно зрозуміти зміст газетного тексту, а отже не можуть бути ефективними учасниками міжкультурного спілкування.

Усе викладене вище доводить актуальність лінгвістичного, методичного та країнознавчого вивчення газетного тексту в галузі викладання української мови як іноземної.

Стислий огляд останніх публікацій з теми. Попри великий інтерес зарубіжних і вітчизняних дослідників до газетного тексту відзначимо, що перевагу надають лінгвістичному та методичному аспектам вивчення газети. Виокремлюємо такі аспекти вивчення газетного тексту: 1) роль газетного тексту в процесі формування мовної та мовленнєвої компетенції (І. П. Лисакова, Т. М. Матвеева, М. М. Орлова); 2) роль газетного тексту в процесі формування умінь і навичок реферування (І. В. Алещанова, Л. М. Бурдоленко, Н. О. Фролова, О. В. Орлова); 3) жанрово-стилістичний аспект

вивчення газетного тексту (М. К. Барманкулов, Г. Я. Солганик, Г. О. Винокур, В. Г. Костомаров, Л. М. Майданова, В. Д. Пельт, К. Штерн), 4) дослідження соціокультурних характеристик газетного тексту (В. Г. Костомаров, М. І. Гез, А.В. Гусєва, С. Г. Тер-Мінасова). Країнознавчий же аспект потребує детальних розвідок.

Мета дослідження. У цьому дослідженні ми ставимо за мету показати роль газетного тексту в формуванні лінгвокультурознавчої компетенції іноземців при вивченні української мови.

Результати та їх обговорення. Одним із найефективніших засобів формування лінгвокультурознавчої компетенції іноземців при вивченні газетного тексту на заняттях української мови є національно марковані прецедентні феномени. Незважаючи на те, що поняття «прецедентність» дістало вагоме теоретичне обґрунтування в працях російських лінгвістів (Д. Гудков, Ю. Караулов, В. Красних, Ю. Прохоров, Ю. Сорокін, О. Супрун), це питання залишається актуальним для вивчення, оскільки й досі немає чіткої й однозначної його дефініції, що, на думку Д. Гудкова, зумовлене складністю й діалектичністю цього поняття [1, с. 102]. Немає однастайності й у тлумаченні природи прецедентності. Д. Гудков та В. Красних пов'язують прецедентність тільки з когнітивним рівнем мовної особистості [1; 4]. Натомість О. Супрун та Ю. Прохоров відзначають належність прецедентності не лише до когнітивного, а й до лінгвістичного рівня [7; 8; 9]. Дослідники уналежнюють прецедентні феномени («текстові ремінісценції» – термін О. Супруна, «прецедентні текстові ремінісценції» – термін Ю. Прохорова) до мовних одиниць, хоч і зауважують, що перші відрізняються особливостями своєї відтворюваності [9, с. 28].

Різноманітні погляди вчених на природу прецедентності надають змогу виокремити широке й вузьке тлумачення цього поняття: «вузьке тлумачення передбачає когнітивний підхід до прецедентності – прецедентні феномени є одиницями ментального поля, когнітивної бази носія національної мови (Д. Гудков, В. Красних); широке тлумачення поєднує вербальний і невербальний бік прецедентності, уналежнюючи сюди, крім ментальних одиниць, і мовні – інтертекстуальні текстові елементи (Ю. Прохоров, О. Супрун) [2, с. 163].

Ми підтримуємо другий підхід до витлумачення прецедентності, тобто такий, що поєднує когнітивний і лінгвістичний рівні. Прецедентні феномени визначаємо як інтертекстуальні елементи, що мають надособистісний/масовий характер (тобто відомі широкому загалу представників одного національно-лінгво-культурного співавторства), неодноразово відтворюються в мовленні й викликають різноманітні асоціації з текстами, що є їхніми джерелами (прототекстами). Наведемо приклади функціонування національно маркованих прецедентних феноменів у газетному тексті: Світ тріщить по географічних швах. [...] Тобто країнам не живеться в межах старих кордонів не просто так – світова історія вийшла на етап чергового дроблення світу, і з цим нічого не вдієш («Сепаратизм, від якого не втекти» – УМ. –

2006. – № 242; На жаль, ми плетемося у хвості західних клінік. Якщо діагностичне обладнання в наших медичних установах відстає від західного на 5-7 років, то лікування – на 20-50 років. І в науці, хоч це й прикро визнавати, ми пасемо задніх («Від молоточка до комп'ютера» – Дзеркало тижня. – 2004. – № 25).

Іноземці знайомляться з національно маркованими прецедентними феноменами вже на підготовчих курсах, активну ж роботу над ними розпочинають на основних курсах. Ці феномени потребують особливої уваги студентів і викладачів. Для перших вони є своєрідною перешкодою під час сприйняття тексту, адже для того, щоб адекватно інтерпретувати його зміст, необхідно встановити значення прецедентного феномена; якщо ж це значення набуває в газетному тексті додаткових смислів, то необхідно ще й встановити й зіставити загальновідоме значення прецедентного феномена з його значенням у даному контексті, зрозуміти мету введення додаткових смислів. Від викладачів же робота над національно маркованими прецедентними феноменами під час викладання української мови як іноземної вимагає високої культурологічної компетенції, великого обсягу знань, врахування того, що вони готують студентів до мовленнєвої діяльності не на моноетичному, а на міжкультурному рівні. Слід також пам'ятати, що в процесі вивчення національно маркованих прецедентних феноменів інших мов у студентів виникає інтерес до вивчення таких феноменів у власній мові.

Послугуючись типологією прецедентних феноменів, що запропонувала Н. Кондратенко, у газетному тексті виокремлюємо такі типи прецедентності.

1. Ідіоматична прецедентність. Наявність у висловлюванні ідіом, прислів'їв, приказок, прецедентних висловлень з казок або елементів цих текстів. Наприклад: Там йому широко відповіли, що працюють із картинами тільки покійних митців. Тож постає логічне запитання: «Невже, щоб тебе оцінили, треба «врізати дуба?»» (Арт-інвестиції: аби оцінили, треба «врізати дуба?» – Дзеркало тижня. – 2011. – №36).

2. Цитатна прецедентність. У межах цього типу два підвиди:

1) афористичний тип – входження до складу висловлювання цитат, алюзій, натяків, специфічних синтаксичних форм («Я візьму той рушник, розстелю, наче долю...» – Україна молода. – 2007. – №106);

2) масовий тип – уживання у висловлюванні цитат з художніх текстів, які добре відомі реципієнтам, проте мають обмежену сферу функціонування, фрагментів з відомих пісень, перефразованих або переосмислених рекламних слоганів («До мене, Мухтарє! (головна роль в українському кіно)» – Дзеркало тижня. – 2011. – № 36; «Найкращі дузі жінок – не тільки діаманти» (Високий замок – 2007. – № 42)).

3. Номінативна прецедентність. Наявність у висловлюванні назв творів мистецтва, а також прецедентних імен. Наприклад: «Сретик Скворода» – Дзеркало тижня. – 2002. – № 46, «Ті, що греблі рвуть» – Україна молода. – 2003. – № 194.

Досвід роботи з іноземними студентами дозволяє констатувати, що серед означених типів

прецедентності найбільш впізнаною та найлегшою для розуміння є цитатна прецедентність масового типу, що зумовлено активним функціонуванням цього типу прецедентності в соціально-культурному житті суспільства в певний час. Усі інші види вимагають ретельної, спеціально організованої роботи, що передбачає: 1) визначення мінімумів прецедентних феноменів відповідно до системно-функціонального підходу (вивченню підлягають лише ті прецедентні феномени, що є найбільш значущими для мови, яку опановують іноземці, та які є необхідними для успішного міжкультурного спілкування); 2) укладання лексичних словників; 3) розроблення та впровадження ефективних методів і прийомів роботи над прецедентними феноменами.

Висновки. Нова комунікативна орієнтація методики викладання української мови як іноземної – навчання міжкультурній комунікації, що О. Митрофанова схарактеризувала як “культурознавчу” [5, с.29], дозволила розглядати газетний текст не лише в лінгвістичному та методичному аспектах, а й у країнознавчому. Газетний текст є джерелом соціокультурної інформації, відображає загальнонаціональну культуру з її морально-етичними, естетичними цінностями та багатовіковими традиціями, що доводить його беззаперечну роль у формуванні лінгвокраїнознавчої компетенції іноземців при вивченні української мови. Одним із найефективніших засобів формування лінгвокультурознавчої

компетенції іноземців при вивченні газетного тексту на заняттях української мови є національно марковані прецедентні феномени, які визначаємо як інтертекстуальні елементи, що мають надособистісний/масовий характер (тобто відомі широкому загалу представників одного національно-лінгвокультурного співавторства), неодноразово відтворюються в мовленні й викликають різноманітні асоціації з текстами, що є їхніми джерелами (прототекстами). Робота над прецедентними феноменами під час викладання української мови як іноземної вимагає ретельної організації, високої культурологічної компетенції самого викладача, який повинен пам'ятати, що основна його мета – формування у студентів вторинної мовної особистості, що дозволить їм стати ефективними та повноцінними учасниками комунікативного процесу на міжкультурному рівні. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вдосконаленні методики роботи над прецедентними феноменами під час викладання української мови як іноземної, укладанні мінімумів прецедентних феноменів, що мають опанувати іноземні студенти, укладанні спеціального словника національно маркованих прецедентних феноменів, що повинні засвоїти іноземці, розробці лінгвокраїнознавчих курсів та укладанні навчальних і навчально-методичних посібників для іноземців, що вивчають українську мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации – М.: Гнозис, 2003. – 286 с.
2. Кондратенко Н. В. Прецедентні компоненти в заголовках публіцистичних текстів (на матеріалі газетних статей) // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2004. – Вип. 7. – Т. IV. – Ч. 1. – С. 162-166.
3. Кононова Т. Формирование социокультурной компетенции у студентов на материале текстов прессы на немецком языке // www.cnaa.md/files/theses/2015/23017/tatiana_kononova_thesis_ru.pdf
4. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? – М.: ИТДК «Гнозис», 2003. – 375 с.
5. Митрофанова О. В. В поисках новой парадигмы методики преподавания русского языка как иностранного // Русский язык в центре Европы. – Банска Бистрица, 2000. – С. 29-35
6. Попович И. Ю., Булгарова Б. А. Основные цели при обучении чтению газетных текстов студентов-нефилологов // www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhumala/2013/9/pedagogika
7. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс. – М.: Флинта; М.: Наука, 2004. – 224 с.
8. Прохоров Ю. Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 224 с.
9. Супрун Е. А. Текстовые реминисценции как языковое явление // Вопросы языкознания. – 1995. – № 6. – С. 17-29.

REFERENCES

1. Gudkov D. B. Teoriya i praktika mezhkulturnoy kommunikatsii – M.: Gnozis, 2003. – 286 s.
2. Kondratenko N. V. Precedentni komponenti v zagolovkakh publitsistichnih tekstiv (na mater'iall gazetnih statey) // Mova i kultura. – K.: Vidavnichiy Dim Dmitra Burogo, 2004. – Vip. 7. – T. IV. – Ch. 1. – S. 162-166.
3. Kononova T. Formation of social competence of students on a material of texts in German press// www.cnaa.md/files/theses/2015/23017/tatiana_kononova_thesis_ru.pdf
4. Krasnyih V. V. «Svoy» sredi «chuzhih»: mif ili realnost? – M.: ITDK «Gnozis», 2003. – 375 s.
5. Mitrofanova O. V. V poiskah novoy paradigmy metodiki prepodavaniya russkogo yazyika kak inostrannogo // Russkiy yazyik v tsentre Evropyi. – Banska Bistritsa, 2000. – S. 29-35
6. Popovich I. Yu., Bulgarova B. A. Osnovnyie tseli pri obuchenii chteniyu gazetnyih tekstov studentov-nefilologov // www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhumala/2013/9/pedagogika
7. Prohorov Yu. E. Deystvitel'nost. Tekst. Diskurs. – M.: Flinta; M.: Nauka, 2004. – 224 s.
8. Prohorov Yu. E. Natsionalnyie sotsiokulturnyie stereotipyi rechevogo obscheniya i ih rol v obuchenii russkomu yazyiku inostrantsev. – M.: Editorial URSS, 2003. – 224 s.
9. Suprun E. A. Tekstovyye reministsentsii kak yazyikovoe yavlenie // Voprosyi yazyikoznaniya. – 1995. – № 6. – S. 17-29.

Forming of linguocultural competence of foreigners at the study of Ukrainian on material of newspaper text

S.V. Lazarenko

Abstract. The role of newspaper text in forming foreigners' linguoculturological competence while studying Ukrainian language has been determined in the article. It has been mentioned that a newspaper text is a source of social and cultural information; it reflects a

nationwide culture with its moral, ethic and aesthetic values and centuries-old traditions. Nationally marked precedent-setting phenomena have been analyzed as one of the most effective means to form linguoculturological competence of foreign students. Wide and narrow approaches to understand the notion of “precedence” have been distinguished. It has been established that narrow construction provides for a cognitive approach to precedence – precedent-setting phenomena are mental field units, native speaker’s cognitive base (D. Gudkov, V Krasnykh); while a wide construction combines verbal and non-verbal aspects of precedence, reckoning among those, except for mental units, linguistic units – intertextual textual elements (Yu. Prokhorov, O. Suprun).

With a glance to a wide approach to “precedence” notion, own definition of “precedent-setting phenomena” notion has been offered; precedent-setting phenomena have been determined as those having transpersonal character (i.e., they are known to a wide range of representatives of one and the same national-linguocultural co-authorship), and are continually reproduced in speech and elicit various associations with the texts that are their sources (prototexts).

Classification of precedent-setting phenomena that function in modern Ukrainian newspaper texts is presented. The article has distinguished and illustrated such kinds of precedences as: idiomatic precedence, citatory precedence (aphoristic type and mass type), nominative precedence. Particularities of work with nationally marked precedent-setting phenomena while teaching Ukrainian language as foreign one have been determined. Prospects of further scientific reconnaissance have been outlined, the following problems have been defined, specifically: development of methods of work at precedent-setting phenomena while teaching Ukrainian language as foreign language, compiling minimums of precedent-setting phenomena that foreign students should master, compiling special vocabulary of nationally marked precedent-setting phenomena that foreigners should master, development of linguistic and local lore courses and compiling learning and instructional manuals for foreigners who study Ukrainian language.

Keywords: newspaper text, precedence, precedent-setting phenomena, linguoculturological competence.

Формирование лингвокультурной компетенции иностранцев при изучении украинского языка на материале газетного текста

С. В. Лазаренко

Аннотация. В статье определена роль газетного текста в процессе формирования лингвокультурной компетенции при изучении украинского языка. Отмечено, что газетный текст является источником социокультурной информации, отражает общенациональную культуру с её морально-этическими, эстетическими ценностями и многовековыми традициями. Проанализированы национально маркированные прецедентные феномены как одно из наиболее эффективных средств формирования лингвокультурной компетенции иностранных студентов. Выделены широкий и узкий подходы к пониманию понятия «прецедентность». Установлено, что узкое понимание предусматривает когнитивный подход к прецедентности – прецедентные феномены являются единицами ментального поля, когнитивной базы носителя национального языка (Д. Гудков, В. Красных); широкое понимание объединяет вербальный и невербальный аспект прецедентности, относя сюда, кроме ментальных единиц, и языковые – интертекстуальные текстовые элементы (Ю. Прохоров, О. Супрун). Учитывая широкий подход к понятию «прецедентность» предложена собственная дефиниция понятия “прецедентные феномены”, последние квалифицированы как интертекстуальные элементы, которые имеют надличностный / массовый характер (известны широкому кругу представителей одного национально-лингво-культурного сообщества), неоднократно воспроизводятся в речи и вызывают различные ассоциации с текстами, которые являются их источниками (прототекстами). Предложена классификация прецедентных феноменов, которые функционируют в текстах современных украинских газет. Выделены и проиллюстрированы такие виды прецедентности, как: идиоматическая прецедентность, цитатная прецедентность (афористический тип и массовый тип), номинативная прецедентность. Определены особенности работы с национально маркированными прецедентными феноменами при обучении украинского языка как иностранному. Описаны перспективы дальнейших исследований, а именно: усовершенствование методики работы над прецедентными феноменами в процессе преподавания украинского языка как иностранного, составление минимумов прецедентных феноменов, которые должны освоить иностранные студенты, составление специального словаря национально маркированных прецедентных феноменов, которые должны освоить иностранцы, разработка лингвострановедческих курсов и составление учебных и учебно-методических пособий для иностранцев, которые изучают украинский язык.

Ключевые слова: газетный текст, прецедентность, прецедентные феномены, лингвокультурная компетенция.